

Article history: Received 24 October 2016 Accepted 6 March 2017

Article Language: Turkish

Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" Adlı Kısa Öyküsüne Psikanalitik Bir Yaklaşım

Meryem Nakiboğlu[±]

Öz

Wolfgang Borchert, Alman Edebiyatında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan, "Yıkım Edebiyatı" (Trümmer Literatur), "Sıfır Noktası" (Null Stunde) ya da "Kahlschlagliteratur" olarak bilinen edebiyatın tanınmış, genç ve en önemli kısa hikâye yazarlarından birisidir. O, hikâyelerinde genellikle yıkılan evleri, parçalanmış aileleri, yoksulluk, çaresizlik, ölüm, yıkım, savaş sonrası yurduna döndüğü halde evlerini ve ailelerini bulamayanların dramatik halleri gibi konuları ele alır. Biz bu çalışmamızda, Borchert'in hikâyelerinde işlenen, savaş travmaları sonrasında insanların ruh hallerini, yaşama tutunabilme mücadelelerini, savaşın tüm acımasızlığını en güzel biçimiyle yansıttığı "Mutfak Saati" adlı öyküsünü ele alarak psikanalitik yöntemle incelemeye çalışacağız. O dönemde ne halkın ne de askerlerin psikolojisi sağlıklı değildir. Savaş, tüm ülke insanlarını olumsuz yönde etkilemiş, hayatta kalabilenlerin ise yaşamları boyunca unutamayacakları derin izler bırakmıştır. Yazarlar toplumun yaşam biçimine ayna tutan kişiler olarak varsayıldığında Borchert özellikle savaş dönemini bizzat yaşamış, kendisi de savaşmak istemediği için tüm baskı ve zorluklarla mücadele ederek bedelini fazlasıyla ödemiştir. Borchert'in bu kısa hikâyesi yalnız yaşadığı döneme değil aynı zamanda günümüz dünyasına da ışık tutmakta ve savaşta yaşayan insanların ruh halini bize çok sade bir dille anlatmaktadır. Hikâyede ne adı, ne de kimliği ile ilgili yeterli bilgi olmayan kahramanın askerlikten dönüşü, evlerinin yıkılması sonucu yıkıntılardan geriye kalan tek hatıra olan mutfak saatini sahiplenmesi ve bu çerçevede geçen konuşmalardan yola çıkarak kahramanın bilinçaltını ve geçmişini psikanalitik yöntemle tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Savaş; Kısa Öykü; Borchert; Psikanaliz; Sigmund Freud; Mutfak Saati.

Giriş

Psikanaliz, insan davranışlarının sebebini insanların ruhlarının derinliklerine inerek öğrenmeye çalışan bir bilim dalıdır ve birçok tanımı vardır. Bir tanıma göre Psikanaliz, bilinçaltına yerleşmiş ve psişik ya da fizik rahatsızlıklarına ve bozukluklara yol açan anıların, düşünce, istek ya da görüntülerinin ortaya çıkarılması için yapılan psikolojik araştırma yöntemidir (Dökmeci, 2005: 623). Bir başka tanımda ise Psikanaliz, esas olarak, güdülerin libido tarafından saptanmış olduğu varsayımına dayalı olan ve bunların dışavurumlarının libidinal dürtüler ve toplumsal öğreti arasında bir çatışmanın var olduğu

[±] Yrd. Doç. Dr. Meryem Nakiboğlu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Van, Türkiye.
E-mail: meryemna@hotmail.com.

bilinçdışı güçlerle denetlenen, Freud tarafından insan kişiliğini, motivasyonu, düşüleri ve hataları açıklamak amacıyla ileri sürülmüş dinamik ve kapsamlı bir kuram (Craib, 2004: 13) olarak tanımlanır. Psikanaliz'in kurucusu Sigmund Freud'a göre zamanımızın büyük bölümünü uykuda geçirmemizden dolayı günlük hayatımızda sürekli olarak yaşadığımız en önemli bilinçaltı tecrübesi rüyalar olmaktadır (Freud, 2001: 65). Bu sebeple Freud'a göre her edebî eser de bir rüyadır. Rüyalar ise şuuraltının ifadesidir. Bilinçaltının tezahürleri olarak görülen rüyalar, bireyin en gizemli ve en karmaşık tecrübelerinden birini oluşturmaktadır. Freud'un ifadesiyle "Rüyalar bilinçaltına giden ana yoldur." Aristo'nun da ifade ettiği gibi, düş uykuda ruhsal yaşamın etkinliğini sürdürmesidir.

Psikanalitik Eleştirisi, eseri sanatkârın ruhsal yapısı, bilinçaltı, hatta cinsel kompleksleri bağlamında ele alır. Bu açıdan bakıldığında sanatkârı yazmaya iten sebep bastırılmış duygulardır. Dolayısıyla edebî eser sanatkârın bastırılan, dış dünyaya yansımamış arzularının, korkularının ve çocukluk anılarının ifadesidir. Psikanalitik Eleştirisi eserin anlaşılması noktasında sanatçıyla eser arasındaki ilişkiyi inceler. Psikanalizin edebiyatın sorunlarına eğildiği kadar, yazarın kişiliğine bakması ile "yazar" ve "eser" arasındaki ilişkiler çok daha kolay çözülmüş olur ve çok daha aydınlatıcı ve ayrıntılı sonuçlara varılır. Bu konuda daha geniş bilgi için Freud-Jung-Adler'in "Psikanaliz Açısından Edebiyat" kitabına bakılabilir.

Psikanaliz yöntemi, kişilerin yaşanmışlıklarından yola çıkarak en küçük ayrıntıyı bile atlamadan analiz edip çözüm yolları bulmaya ve bilinmeyeni tespit ederek ortaya koymaya çalışır. Berna Moran'a göre psikanalitik eleştiride, yazarın eseri, psikanaliz tedavisindeki bir hastanın sözleri gibi ele alınıp yazarın bilinçaltı dünyası, gizli istekleri, cinsel eğilimleri araştırılıp ortaya dökülerek incelenmelidir (Moran, 2001: 152). Edebi bir metin incelenirken Moran'ın da vurguladığı gibi eserin yazıldığı dönem, yazarın bilinçaltına nüfuz, dönemin ekonomik ve sosyal olaylarının bilinmesi, incelenen eserin daha iyi analiz edilebilmesi için önemlidir.

Sigmund Freud'un 1890'larda temellerini atmış olduğu "Psikanaliz Kuramı" sadece tıp, hukuk, sanat, resim, sinema gibi dallarla sınırlı kalmayıp, edebiyat eleştirisi ve analizinde de sıkça başvurulan yöntemlerden biridir. Bilindiği gibi edebiyat ve psikanaliz insan ruhunu ele alan ve birbirini bütünleyen iki farklı disiplindir. Bu iki farklı alan arasında benzerlikler ve ortaklıklar vardır. Bu açıdan her iki disiplin de birbirini bütünler ve bir yazar bu iki alanın yardımlaşmasıyla kusursuz bir yapıt yaratıp ortaya koyabilir (Emre, 2006: 229). Freud da kuramlarını oluştururken bir tiyatro eseri olan Sophokles'in "Oedipus" eserinden yararlanmış ve Dostoyevski'nin romanlarından faydalandığını dile getirmiştir. Freud, Psikanalizin'in babası olarak kendinden sonraki dönemlere de kuramsal çalışmalarıyla ışık tutmuş ve hâlâ günümüzde de çalışmaları bizlere yol göstermeye devam etmektedir.

Psikanalitik eleştirinin ilk örneğini veren Freud, yazarın metinde ortaya koyduğu psikolojik bulguları (septomları) incelerken yazarı nevrotik biri

olarak değerlendirir. Ona göre, bastırılmış dürtüler yazarı yazmaya itmekte ve yazar yaratma eylemi sayesinde içinde bulunduğu baskıdan yazarak kurtulmaktadır (katharsis). Ayrıca yaratmanın kaynağını bulmaya çalışan bu yöntem ile metinde yazarın bilinçaltının tespit edilebileceği iddia edilir ve sanatın neden doğduğu, sanatçının neden yarattığı sorularına cevaplar aranır (Ergişi, 2013: 1738).

Yazarların bu konuda nasıl davrandıklarını anlamak için, şu bilgiyi vermenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Freud, Leonarda da Vinci gibi ressamın, Mikangelolo gibi heykeltıraşların değişik türlerdeki eserlerini inceler ve psikanalitik yöntemler ile sanatçının bilinçaltı derinliklerine inerek, hem sanatçının eserlerinin iyi anlaşılmasına yardımcı olur, hem de sanatçının kendi ruh dünyasını açığa vurur (Sarı a, 2008: 56-57). Çünkü psikanalitik eleştiri, yazarı merkeze alan bir yöntem olmasının yanında, eserdeki kişilere, eserin biçim ve içeriğine yönelik çözümlenmelere de imkân tanımaktadır. Can Şen'in de ifade ettiği gibi, "İnsan ruhunun söze yansması" olan edebiyat, tam da bu noktada psikanalitikle ortaklık kurmaktadır. Çünkü edebiyat da, psikanalitik de, insan ruhu üzerinde durmaktadır (Şen, 2012: 12). Böylelikle iki farklı disiplinin bir arada kullanılmasıyla eser ve yazar hakkında daha ayrıntılı bilgi edinme imkânı doğar.

Savaş, yaşandığı her dönemde insan psikolojisini yakından ilgilendiren en önemli olaylardan biridir. Tarihin başlangıcından beri her türlü çatışmanın nedenlerini gözlem ve araştırmalarıyla ortaya koyan ve olayın felsefi temelleriyle ilgilenen birçok düşünürü göre; savaş kötü de olsa bazen kaçınılmaz olabilmektedir (Erkan, 2010: 94). Ne yazık ki bu durum, günümüzde de hâlen devam eden, menfaat çatışmaları bitmediği sürece de devam edecek olan bir olgudur. Ardı arkası kesilmeyen savaşlar ne yazık ki ilk çağlardan günümüze kadar, insanların bireysel ya da kitleler halinde katledilmesine neden olmuştur. Modern bir çağda yaşıyor olmamıza rağmen menfaat çatışmaları ve politik çıkarlar ön planda tutulup, daha fazla zenginlik, daha çok tüketme adına yine masum insanlar sömürülmekte, sürgün edilmekte ya da güçsüzler güçlülerin baskısı ve zulmü altında yaşam mücadelesi vermektedir.

Bahsedilen tüm bu acılar Almanya'da 1933'te Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle başlamış ve ülke içinde etnik kıyımlar olmuştur. Bundan en çok Yahudi asıllı Almanlar büyük zararlar görmüştür. Bu durumdan etkilenenlerin başında da özellikle Yahudi yazarlar gelir; sadece Yahudi yazarlar değil aynı zamanda Nazi rejimine karşıt olan Alman yazarlar içinde bu yasak ve tehditler geçerlidir. Bu dönemde "Kara Liste" adı altında yasaklı olan yazarların eserleri yakılmış, bir kısmı sürgün edilmiş, bir kısmı da zor şartlar altında kamplarda yaşamaya tabi tutulmuştur. Ele alınan öykünün yazarı olan Wolfgang Borchert de Yahudi olmadığı halde tüm bu olumsuzluklardan fazlasıyla etkilenen yazarlardan biridir.

Wolfgang Borchert ve Savaş

Wolfgang Borchert (20 Mayıs 1921- 20 Kasım 1947) kısacık ömrüne çok önemli eserler sığdırmış, talihin garip bir cilvesi olarak, ölümünden sadece bir gün sonra “Draussen vor der Tür” (21 Kasım 1947) adlı tiyatro eserinin gösterimini göremeden, yirmi altı yaşında ölmüştür. Borchert yazdıklarıyla ve özellikle de kısa öyküleriyle Alman Edebiyatı denilince belki de hemen aklımıza gelen ilk yazar olmuştur. “Draussen vor der Tür” (Kapıların Dışında) adlı eserinde savaştan evine, ülkesi Almanya’ya sakat olarak dönen ve döndüğünde artık sevdiklerinin onu beklemediğini ve üstelik kendisinin yerine bir başka erkeği koyan karısının yaptıklarını görerek hayal kırıklığına uğrayan Beckmann adlı askerın yaşadıklarını konu edinir. Yazar, bu eserindeki kahraman ile savaştan dönen çoğu Alman askerın yaşadıklarını dillendirir. Ne yazık ki, Borchert’in kahramanı Beckmann, Homeros’un “Odyssea” destanındaki Odysseus gibi şanslı değildir. Çünkü Odysseus Truva savaşlarından yirmi yıl sonra evine döndüğünde onu sadık karısı Penelope beklemektedir. Edebiyatta bütün yolculukların ve eve dönüşlerin anası olarak görülen “eve dönüş” miti bu destana kadar uzanır (Akyıldız Ercan, 2012: 326). Ayrıca eve dönüş mitini göstergebilim, budunbilim, halkbilim gibi önemli alanlarda çalışmalar yapmış Rus halkbilimci Vladimir Propp’da (1895-1970), “Masalın Biçimbilimi” nde ele alır. Onun masal işlevselliklerini inceleyerek otuzbir madde halinde tespit ettiği işlevsellerden biri de eve dönüş işlevidir. Bu işleve göre kahraman eve geri döner (Propp, 1985: 61).

Borchert, Yahudi olmadığı halde, düşünceleriyle ve yazdıklarıyla iktidara karşı çıktığı gerekçesiyle suçlu görülerek hapse atılır, daha sonra suçsuz bulunarak serbest bırakılır. Hayatı zor ve son derece trajiktir. İkinci Dünya Savaşında askere alınarak Rus cephesine gönderilir ve bu sırada ağır yaralanır. İktidara muhalif olması nedeniyle kendi kendini yaralamakla suçlanırsa da, daha sonra aklanır. Nasyonal Sosyalizme karşı görüşlerini mektuplarına yansıınca, bu durum devlet güvenliğini sarsıcı olarak nitelendirilerek tutuklanır. Difteri ve sarılığa yakalanmış haliyle sekiz ay boyunca cezaevinde tutuklu kalır ve tekrar cepheye gönderilir. Çürüğe ayrılacağı sırada Hitler’in sağ kolu olarak bilinen Propaganda Bakanı Joseph Goebbels’i bir parodisine konu edindiği gerekçesiyle tekrar tutuklanarak dokuz ay daha hapiste yatar. Berlin’de yakalanmasının ardından tekrar cepheye gönderilir. 1945’te esir düştüğü Fransızlardan kaçmayı başarır ve Hamburg’a “yaya olarak” (Meyer-Marwitz, 1988: 326) döner. Savaş yıllarından doğduğu yere ve ailesine türlü zorluklarla dönebilen Borchert’in ne sağlığı ne de ruh dünyası artık eskisi gibi değildir. Dinlenmeye ihtiyacı olan yazar, tıpkı öngörülü insanlar gibi ölmeden önce ardında kalıcı şeyler bırakmak ister. Bu düşünceyle Hamburg Devlet Tiyatrosunda reji asistanlığına başlar ancak hastalığı onu hiç yalnız bırakmaz. Özgürlüğüne kavuşmuştur ama bu kez de ağırları ile başı derttedir. Askerlik sonrası kalan kısa ömrü doktor kontrolü altında sürekli hastane ve sanatoryumlarda geçer. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen sürekli yazar. Deyim yerindeyse hiç durmadan yazan bir yazardır Borchert. Daha önce de

değindiğimiz gibi, bastırılmış dürtüler yazarı yazmaya itmekte ve yazar yaratma eylemi sayesinde içinde bulunduğu baskıdan yazararak kurtulmaktadır; Borchert'te de bu ruh hali görülür. İki yıl gibi kısa bir süre içinde kısa öyküler ve bir tiyatro eseri yazan yazar, günümüzde hâlâ kendinden söz ettirmeyi başaran ender yazarlardan biridir.

Savaşa katılıp zorunlu askerlik yapması dışında küflü ortamların, kapalı hücrelerin, hastalıkların, yaralanmaların yanı sıra ruhunda açılan yaralar genç yaştaki yazarın sağlığının giderek kötüleşmesine neden olur. İsviçre'ye tedaviye gönderilir ancak yaşadıkları ona o kadar ağır gelmiş olacak ki, gencecik yaşında ölüm onu kendi yanına almıştır. Borchert, kendisini ve kendisiyle aynı dönemde yaşayan jenerasyonu "Kandırılmış jenerasyon" (Zmegec, 1993: 349) olarak niteler. Bu söyleminden savaş karşıtı bir tutum içinde olduğunu ve aynı zamanda istemediği bir savaşa zorunlu olarak katılmak zorunda kaldığını hissederiz. Savaş döneminde yaşadıkları ve savaşa aktif olarak katılmak zorunda kalması, onun ruhsal dünyasını alt üst etmiş ve savaşın bitmesine karşın savaşın yaşattıkları ve insanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkiyi kısacık ömründe çok yoğun bir biçimde hissetmiştir. Yazarın, tüm eserlerinden yola çıkarak posttravmatik sendrom hali yaşadığını söyleyebiliriz.

Yaşadığı bu sendrom Borchert'i, 1945 sonrası ortaya çıkan savaş edebiyatının en önemli yazarlarından biri haline getiren en önemli etkidir. Yazar, yirmi altı yıllık kısa bir ömre yaşadığı dönemi en iyi anlatan hikâye, şiir ve oyunlarıyla ayna tutar. Acılarla ve hastalıklarla geçen bu süreç tıpkı tuvale yansıyan bir resim gibidir. Borchert, yazdıklarını da, içinde büyüyen çığlıkla ne yapacağını bilmediği için yazmıştır. Yoksa günün derin acısını söyleyebilecek sözcük yoktur (Özgü, 1962: 45).

Borchert'in çığlığını, savaşa karşı tutumunu ve acısını belki de en belirgin olarak yansıttığı çalışması "Sonra Yapılacak Tek Şey Var-Hayır De" adlı metnidir. Ölümünden kısa bir süre önce yazdığı bu metin adeta bütün insanlığa bir vasiyetname gibidir. Çünkü bu metin yazarın dünyadaki bütün annelerden, fabrikada çalışan işçilerden, hastanedeki doktordan, kısacası bütün insanlıktan savaşa karşı "hayır" demelerini istediği tam bir manifestodur. Savaşın karşısında durabilmek için toplumsal katmanlardaki bütün insanlığı savaşa hayır demeye davet eden bu çağrı kanımızca da evrensel ve çok anlamlı bir manifestodur.

Yazdıklarıyla savaşın acımasızlığını ve çaresizliğini dile getiren Borchert, insanların nasıl çaresizlikler içinde kaldığını mükemmel bir biçimde yansıtır. Öykülerinde kimi zaman geceleyin karısından gizli, fazladan bir dilim ekmek yemeğe çalışan yaşlı bir adam ve açlık pahasına buna göz yuman fedakâr bir eşi, kimi zaman yıkıntılar arasında kalmış kardeşinin cesedini farelerden korumak için günlerce orada bekleyen dokuz yaşındaki bir çocuğu ele alır. Kimi zaman da, ellerinde kalan tek şey olan virane sokaklara kargalar gibi tünemiş savaş artığı yorgun askerlerini anlatır. Rusya'da gencecik yaşta şehit düşen Radi'nin okul arkadaşlarının rüyasına girerek "mezarında çok üşüdüğünü ve kendine tamamen yabancı olan bir ülkenin toprağında her şeyin

kendisine yabancı olduğunu” anlatan dramatik kısa sahneleri sade ve etkileyici bir şekilde tasvir eder. Sevdiğine verecek bir ipek çorabı olmadığı için sevdiği kadının yataktaki sıcaklığından mahrum kalan bir adam ya da çevresindeki her şeyi bir anda silip, evrenin en önemli ve en güzel şeyine dönüşen hapishane avlusundaki sarıçiçekli karahindiba özlemlerine verilebilecek örneklerden yalnızca birkaçıdır. Hemen hemen her öyküsünde savaşın yarattığı yıkımı ve insanlar üzerindeki derin etkileri yansıtan yazar, kendi deneyimlerini de eserlerine aktarır. Yazarın yaşanmışlıklarının savaş sonrasında genel olarak yaşanan kaotik düzlemde oluşturduğu trajik durumlar onun poetikasını oluşturur. Ayrıca bir yazarın eserlerinde işlediği temalar, seçtiği kahramanlar, kullandığı imgeler yine onun kişiliğini açıklar (Şen, 2012: 48).

Yılmaz Özbek, psikanalizi yazın ürünlerini çözümleme yöntemi olarak seçenlerin, yazarın biyografisinden yararlanma seçeneğini dışlayamayacağı (Özbek, 2007: 8) tespitinde bulunur. Yine bu görüşü savunanlardan biri de Şen’dir. Şen’e göre: Bir eser ancak şair ya da yazarın eserlerinden yola çıkarak ve psikolojisi hakkındaki bulgular kullanılarak tahlil edilebilir (Şen, 2012: 13). Biz de öykülerini daha iyi anlayabilmek için yazarın ve yaşadığı dönemin analiz edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bu çözümlemeyi yaparken kısaca o dönemin önemli edebi türü olan kısa öyküye değinerek “Mutfak Saati” adlı eseri psikanaliz yöntemiyle analiz etmeye çalışacağız.

Kısa Öykü - Short Story - Kurzgeschichte

İngilizce “short story” kavramından gelen kısa öykü türü özellikle 20. yüzyılda çok fazla tercih edilen edebi tür olarak okuyucusuyla buluşur. Aslında kısa öykünün Geç Romantik dönemde E.T.A. Hoffmann (1776-1822) ile başladığı dillendirilir (Kaiser, 1993: 83) ancak 20. yüzyıl kısa öykü türünde bir dönüm noktası olur. Kısa öykünün Almanya’daki öncülerinin arasında Wolfgang Borchert (1921-1947), Heinrich Böll (1917-1985), Luise Rinsler (1911-2002), Wolfdietch Schnurre (1920-1989), Ilse Aichinger (1921), Marie Luise Kaschnitz (1901-1974) gibi yazarları sayabiliriz. Kısa Öykü ya da Almanca söylemiyle “Kurzgeschichte” yi tanımlamak o kadar da kolay değildir. Belirli özellikleri olmasına karşın yine de kavram olarak sınırlayıcılığını belirlemek oldukça zordur. Kısa hikâye ya da öykü, roman gibi çok ayrıntılı olay örgülerine ya da kahramanlara sahip olan bir tür değildir. Kısa öykü çoklukla kahramanlarını gündelik insanlardan seçer, oldukça kısa bir olay örgüsü vardır, okuyucusuna detaylı bilgiler vermekten ziyade, hemen anlatmak istediği kısacık öyküsüne başlar. Bundan dolayı kısa öyküde hemen hemen hiç giriş bölümü bulunmaz, olay örgüsünde bahsedilen bir ya da iki kişi vardır, ana karakterler odak noktasındadır, konuları çağın sorunlarıdır ve sonuç kısmı çoklukla açık bırakılmıştır.

Sonuç kısmının çoklukla açık bırakılmasının nedenini sorgularsak, kanımızca, özellikle İkinci Dünya Savaşı yılları (1939-1945) göz önünde bulundurulacak olursa, yazarların uzun, süslü eserler yazacak ne zamanları vardır ne de ruh halleri buna müsaittir. Borchert bir konuşmasında; “Uzun

hikâyeler yazmaya, biçimle fazla uğraşmaya, tahliller yapmaya, sorunlarla uğraşmaya hiç mi hiç vaktim yok. Çok yazmalıyım, hızlı yazmalıyım.” diyerek belki de hiç farkında olmadan Alman kısa öyküsünün temellerini atmıştır (Kaya, 2007: 2). Kısa öykü, daha önce de belirttiğimiz gibi İngilizce short story'den Almancaya geçmiştir, önce Amerika'da edebi bir tür olarak ortaya çıkar, daha sonra ise Avrupa'da yayılır. Almanya'da ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca yine o yıllarda Avrupa'da söz konusu olan "Novel" türüne benzer, kısa öykülerden daha ayrıntılı olan novel türü, nesir biçiminde kısa hikâye-anedot biçiminde şekillenen, amacı belli olan, çizgisel, özlü ve bilinçli, iyi düzenlenmiş kompozisyon (Wilpert, 1989: 493) diye de tanımlanır.

Savaş dönemleri insanların ruh dünyalarında telafisi çok zor yaralar ve izler bırakır. Modern insanın hızlı seyreden dünyada gündelik sıkıntısının, stresinin, onun ruhunda oluşturduğu yara göz önüne alınacak olursa, felaketler çağı, savaşlar dönemi, çöküntü ve dekadens dönemleri insanın ruhsal durumunun dibe vurduğu görmezden gelinemez (Sarı a, 2008: 25). Wolfgang Borchert de çağına ve yaşamak zorunda kaldığı olaylara duyarlı bir yazar olarak, aynı zamanda ruh dünyasındaki çalkantılarını, olumsuzlukları kaleme almıştır. Psikanalitik yöntemde yazarlar, “yazdıklarında içsel fırtınalarını, içsel gerçeklerini kaleme alarak bir sağaltım/ katarsis” (Akyıldız Ercan, 2014: 77) yaşamaktadır. Ayrıca yazarın dilini ve savaş döneminde diğer yazarların dilini göz önünde bulundurduğumuzda eserlerde hüznün, sadelik, uzun cümle kuramama ve bütün bunlarla birlikte kanımızca, verilmek istenen mesajı ya da ruhsal bozukluklarının bir yansımasını da görebiliriz. Borchert'in "Mutfak Saati" adlı kısa öyküsünde, savaş sonrası insanların ruhsal dünyasını, kişiler üzerindeki olumsuz etkisini psikanaliz yöntemiyle incelemeye çalışacağız.

Öykünün Psikanalitik Analizi

Borchert'in "Mutfak Saati" adlı öyküsü, nerede yaşandığı belli olmayan dar bir mekânda, kısıtlı bir zaman diliminde, güneşli bir günde, açık alanda, bir bankta otururken tesadüfen bir araya gelmiş bir kadın, bir adam ve yirmili yaşlarda olmasına rağmen çok daha yaşlı görünen bir genç arasında geçen kısa diyaloglardan oluşur. Hikâye sade bir dille yazılmış, “geriye kalan”, “iki buçuk”, “cennet” gibi oldukça fazla tekrar edilen kısa cümlelerden oluşmuştur. Öyküde kahramanın adından hiç bahsedilmez, anlatıcı öykü kahramanından yalnızca “o” diye bahseder, bahsettiği kişi yaşlı görünen yirmili yaşlardaki genç adamdır. O “anlatıcı” (Er Erzähler) biçimiyle yazılmıştır. Konu bu üç kişi arasında geçer, ayrıca diğer iki kişinin adlarına da yer verilmemiştir. Savaş sonrası evine dönen bir askerın savaş esnasında bombalanmış evlerinden geriye kalan mutfak saatini konu edinir. Bu saat onun geçmişine ait geriye kalan tek eşyadır ve öykünün ana temasını oluşturur, anlatıcı tam da saatin durduğu âna odaklanmıştır. Aslında saatin maddi hiçbir değeri yoktur, ancak durduğu an önemlidir. Saat dıştan sağlam görünmektedir ancak içten arızalıdır. Borchert, saatle savaşı yaşayan insanların iç dünyasını özdeşleştirmiştir. Tıpkı

saatin içten tahrip olması gibi insanların ruhen tahribatını saatle okuyucuya yansıtır.

Öyküde askerin yurdu, yuvası ve ailesi bırakıp gittiği gibi değildir; savaş dönüşünde onu bekleyen hiç kimseyi bulamamıştır. Borchert, bu kısa öyküde “eve dönen ama yalnız kalan bu ruhun acılarını bize hissettirir. Geri dönüş her ne kadar imkânsız görülse de, geri dönüldüğünde lirik-ben ya da anlatıcı o kadim yalnızlığından kurtulamaz” (Sarı b, 2016: 15). Genç adam, savaşta tüm ailesini kaybetmiştir. Özge’nin de değindiği gibi “Eve dönenler, dönemiyorlar, çünkü onlar için bir ev kalmamıştır artık...” sözleri bu travmayı yaşamış kişilerin ruh hallerini en güzel biçimde özetlemektedir. Evlerini, sevdiklerini bırakıp savaşa giderken aslında yaşanabileceklerin ve geri döndüklerinde ne ile karşılaşabileceklerini gerçek anlamda bilmemektedirler. Anlatıma, kısa öykünün özelliklerinden olan açık başlangıç tekniğiyle giriş yapılmıştır. Önce öykünün kahramanının dış görünüşünden bahsedilir. Dış görünüşüyle “er hatte ein altes Gesicht, aber wie er ging, daran sah man, dass er erst zwanzig war (yaşlı bir görüntüsü vardı, ama yürüyüşünden henüz yirmi yaşında olduğu anlaşılıyordu) (Borchert, 1988: 201). Bu betimleme onun yaşadıklarının, ruh halinin içsel yıkımının dışa yansımasıdır. (Yaşlı bir görüntüsü var) cümlesinden çıkarım yoluyla içsel çöküş içinde olduğunu anlayabiliyoruz. Savaş nedeniyle hem beden hem de ruhen etkilenmiş, kelimenin tam anlamıyla çökmüştür.

Öyküde, yaşlı görünen yüzüyle genç adam, bankta oturanların yanına çökercesine oturur ve bombardıman sırasında arızalanmış, artık hiçbir işlevi olmayan saati oradakilere göstererek bunun geriye kalan tek şey olduğunu dillendirir. Bu saati özel kılan şey, öykünün can alıcı noktasını oluşturmasıdır. Çünkü saat geçmişle, sevdikleriyle ve onu seven annesiyle arasındaki tek bağıdır. Yaşadığı güzelliklerin ve mutluluklarının tek tanığı olan mutfak saati burada metaforudur. Çünkü artık çalışmayan bu saat geçmişe özlem, anneye birliktelik, sıcak yuva ve huzuru ifade eder. Tıpkı bu öyküde olduğu gibi, insanlar hayatın güçlükleri karşısında, çocukluklarına, annelerine ve onların yerini tutan hakiki veya hayali varlıklara sığınma ihtiyacı duyarlar (Şen, 2012: 103). Genç, bir taraftan savaşın yol açtığı travmaları yaşarken, diğer taraftan da ayrılık travması, sevdiklerini yitirmesiyle oluşan kayıp duygusu içindedir. Bu nedenle yıkık evlerinden arta kalan saati bulması onun için çok önemlidir. Saat tam da anlatıcının her gece eve geldiğinde annesinin onu mutfakta karşıladığı, kendisine yiyecek hazırladığı zamandır. Saat aynı zamanda, tam 02:30 da durmuştur. Bu anı önemli kılan ise, gencin her gece annesiyle mutlu olduğu birlikteliğin zamanıdır. Genç, öyküde bu âna özellikle değinir. “Neden dördü çeyrek geçe ya da yedi de durmadı?” (Borchert, 1988: 202) diye sorgulayarak o anın önemine vurgu yapar. Bu durum anneye dönüş isteğini anımsatan bir tür simgesel kastrasyon olarak yorumlanabilecek bir davranıştır.

Davranışlarını ve kişilik yapısını çözümlemek için gencin karakteri incelendiğinde, kuşkusuz Adler’in psikanaliz metodunda da Freud benzeri bir bilinçaltı kazısı vardır. Ancak, Adler bununla yetinmeyerek insanın yakın ve

özellikle aile içi ilişkilerini de ciddiyetle aydınlatmayı psikanaliz metodunun merkezine yerleştirir (Emre, 2006: 5).

Öyküde anne dışında diğer aile bireyleri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Anlatıcının dilinde ve düşüncelerinde sadece annesi vardır; öyküde annesinin her gece aynı saatte yatağından kalkarak kendisine yiyecek hazırladığını anlatır. Anne havanın soğuk olmasına rağmen uykusundan fedakârlık ederek istisnasız her gece oğluna yiyecek hazırlar. Oğlunun karnını doyuran anne yine soğuk olmasına rağmen bulaşık kaplarını yıkar. Tüm bunlar annenin oğlu için ne kadar özverili davrandığını gösterir. Buradan anne ile oğul arasındaki özel ilişkiye vurgu yapıldığını ve bir erkek çocuk için annenin ne kadar önemli ve özel olduğunu gencin anlatımından da çıkartabiliriz. Çünkü anne her gece saat iki buçukta oğluna mutfakta yemek hazırlar ve bu ilk planda her ne kadar sıradan, rutin olarak yapılan bir eylemiş gibi görünse de, aslında anne-oğul arasındaki belki de en özel andır. Bunun böyle olduğunu düşünmemizi destekleyecek düşünceler kısa öyküde hemen hemen her satırda karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle öykünün isminin "Mutfak Saati" olması dikkat çekicidir. Anne ile oğul bir araya geldiği mekân olarak karşımıza mutfak çıkar. Saatin bombardımanla yıkılan evden arta kalan tek nesne olması, saatin özellikle iki buçukta durması, evin bombalanma ânının annesi ile mutfakta konuştukları saate denk gelmesi bize anlatıcının nasıl bir ruh dünyası içinde olduğunu da gösterir. O zaman dilimi anlatıcının annesi ile birlikte vakit geçirdiği en önemli zaman dilimidir ve aynı zamanda evlerinin bombalanması sırasında annesinin öldüğü zaman dilimidir. Genç adam bu saatle birlikte, kendisine çağrışım yaptığı olaylara, bilinçaltına yolculuğa çıkar. Belki de o zamana kadar sıradan bir nesne olan bu saat, yaşadığı kayıplarla birlikte anneyi ve onun sevgisini hatırlatan tek nesne olarak elinde kalmıştır. Geçmişle bağ kurabileceği ve en önemlisi annesi ile bağlantı kurabileceği tek nesne olarak mutfak saati sembolize edilmiştir.

Anlatıcının bahsettiği eşya, yuvarlak, tabak şeklinde, beyaz boyayla boyanmış rakamları mavi renkli olan bir mutfak saatidir. Genç, defalarca saatin çevresinde parmağını dolaştırarak saatin durduğu âna vurgu yapar; onun bu davranışı, saate dokunuşu, bize annesine olan özlemini, ona değer vermesini ve sevgisini gösterir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi aslında saat sıradan bir saatir, herhangi bir saatten farkı yoktur. Buradaki önemi ise saatin annenin yerine ikame edilmesidir.

Bilindiği gibi insanlar için kayıpların en büyüğü ölümdür, çünkü ölümle artık bir daha asla bir araya gelememe, paylaşımın sonsuza kadar bitmesi söz konusudur. Yakınlarını kaybetmiş insanların ruhlarının derinliklerinde kaybettikleri kişilerin eşyaları veya ölen kişiye ait herhangi bir şey, bireyselleştirilir. Burada anneden kalan tek eşya mutfak saatidir. Bu nedenle genç, saati sanki annesini tekrar bulmuş gibi sahiplenmiştir. Kişilerin bilinçaltı bireyselleştirilen o eşyayı sahiplenmeye, koklamaya ya da bacağına basmaya neden olur. Bu öyküde annesini kaybeden genç bütün duygularını mutfak

saatiyle bağdaştırmış ve duygu somutlaması yapmıştır. Bu gençte de tüm bu olumsuzluklardan kurtulma isteği vardır.

Öykü analiz edilirken yakalanan duygu tanımları, posttravmatik stres bozukluğundaki belirtilerle örtüşmektedir. “Posttravmatik stres bozukluğu” travma yaratan bir olayın yaşanmasından sonra, o olayın düşlerde ve günlük yaşamda tekrar tekrar yaşanması, o olayı hatırlatan durumlardan kaçınmaya yol açan bir aşırı uyarılmışlık, kaygı ve kolayca irkilmeyi içeren bir anksiyete bozukluğu görülmesidir. “Posttravmatik stres bozukluğu” ile ilgili bir başka tanım ise: Travma yaratan önemli bir olay sonrası ortaya çıkan ve kişide aşırı uyarılma hâli (hipervizlans), travmayı hatırlatan veya çağrıştıran uyaranlardan kaçınma ve kişinin travmatik olayı rüyalar ve “flash beck” ler yoluyla yeniden deneyimle bulguları ile seyreden ve en az bir ay boyunca süre gelen bir mental bozukluktur (Suer, 2005: 205).

“Posttravmatik stres bozukluğu”nun psikolojik belirtileri olarak ise, olayı hatırlama (tekrar tekrar yaşama) ve kaçınma vardır. Anlatıcı savaştan, bombalanmadan bahsedilmesini istemez, sadece bir konuya odaklanır. “Öyleyse eviniz tam iki buçukta vuruldu...”, “Bunu daha önce de duydum.” “Bomba patladığında saatiniz durdu basınç yüzünden” (Borchert, 1988: 202) diyen adama; “Bunun bombalarla ilgisi yok.”, “Bombalar hakkında konuşmamalısınız.”, “Hayır, iki buçuk sizin bilmediğiniz şeyle ilgili” (Borchert, 1988: 202) diyerek, asıl neden olan savaşı hatırlamak istemez. O, travma sonrası bombalanma ânını yok sayar ve bundan bahsetmek istemez, yalnızca savaş öncesi yaşanan olayları konuşarak mutlu olmak ister. O burada savaş nedeniyle yaşanan olumsuzlukları, sevdiklerinin kaybını yok sayarak, bunlar sanki hiç yaşanmamış gibi bilinçaltına ötelemektedir.

Anlatıcı, anne ile birlikte yaşadığı alışkanlığını yitirmenin hüznünü yaşar. Savaş nedeniyle artık geçmişte yaşadığı mutlu günlerin bir daha geri gelmesi, yaşanması mümkün değildir. Bu sebeple annesiyle yaşadığı mutfaktaki anları cennette olmaya benzetir. “...şimdi anlıyorum bunun cennet olduğunu. Gerçek bir cennet” (Borchert, 1988: 203) sözleri, geçmişte yaşadığı ruh halini gösterir.

Kısa öyküdeki diğer kişilerde de savaşın neden olduğu toplumsal travmanın yarattığı etkiler görülür. Genç sürekli olarak bankta oturanlarla paylaşma ihtiyacı duyduğu için annesini anlatır, ilgiye ihtiyacı vardır ancak muhatapları kendisiyle sürekli diyalog halinde değildir ve konuşmalarına kayıtsız davranırlar. Ara sıra gence zoraki bir üslupla kısa cevaplar vermekte, soru sormaktadırlar. “Güneşin altında oturanlar ona dönüp bakmazlar...”, “...hiç kimsenin ona dönüp baktığı yoktur. Bayan daha çok bebek arabasıyla ilgilenmekte, adamsa ayakkabılarına bakmaktadır” (Borchert, 1988: 202). Savaşa tanık olmuş bu insanlarda da bir başkasıyla ilgilenecek ruh hali görülmez, bu durumu daha çok bireysellik ve kendi ruh dünyalarına yönelme olarak da düşünebiliriz. Çünkü hepsi de bir şekilde savaş mağduru.

Her insanın travmaları farklı farklı şekillerde yaşadığı göz önüne alınırsa, bankta karşılaştığı insanların gencin aksine susarak, cevap vermeyerek veya

kısa cevaplarla geçiştirerek yaşadıkları bu travmayı gösterdikleri daha iyi anlaşılır. Genç, yaşadıklarını paylaşma ihtiyacı duyduğu ve anne ile birlikte olduğu anlarını tekrar tekrar canlandırmak için ailesinden bahseder. Saati göstererek ilgiyi üzerine çekmek ister, hatta oturanlardan birinin ona soru sorması bile onu sevindirmeye yeter. Konuşabileceği bir yakını kalmadığı için kendisine muhatap arar. Öykü, olay dizisi açısından oldukça kısa olmasına karşın psikanaliz çağrışımları bakımından oldukça zengin öğeler içermektedir.

Sonuç

Psikanaliz birçok alanda kullanıldığı gibi, edebiyat incelemelerinde de kullanılan en önemli metotlardan biridir. Psikanalizle incelenen edebi türler, her ne kadar kurmaca olsa da bize yazarın bilinçaltını, yaşanmışlıklarını ve yaşadığı dönemin özellikleri hakkında çeşitli bilgileri verir. Her nerede yaşanmış olursa olsun savaşı yaşayanlar da bundan etkilenmiş, psikolojileri bozulmuştur. Wolfgang Borchert de İkinci Dünya Harbinde savaşmak zorunda bırakılan Alman yazarlardan yalnızca biridir. O, bir taraftan genç yaşta çeşitli hastalıklarla mücadele ederken diğer taraftan da rejimle mücadelesini sürdürmüş, ömrü hapisane, hastane ve savaş cephelerinde geçmiştir. Borchert yirmi altı yıllık yaşam sürecinde bunlardan arda kalan sürede birçok edebi türde eserler vermiş, "Kısa Öykü" türünün Almanya'da en önemli yazarlarından biri olmuştur. O dönemin en tercih edilen edebi türü kısa hikâyedir. Çünkü savaş nedeniyle yazarların süslü cümleler kuracak ruh halleri yoktur.

"Mutfak Saati" adlı bu kısa hikâyede savaşın kişilerde oluşturduğu ruhsal çöküntü ve bu çöküntünün ruhlara, bedenlere ve dış görünümlere yansıdığı açıkça görülmektedir. Yazarın saati sembol olarak kullanımına bakılırsa, hikâyeye kahramanının "cennet" diye adlandırdığı kaybolan cennetine gönderme yaptığı sonucu çıkar. Savaşın neden olduğu tüm acımasızlığı yaşayan böyle kişilerde, postravmatik stres bozukluğu olduğu, yakınlarını kaybettiklerinden dolayı ilgi ve sevmeye ihtiyaç duydukları, geçmişten kalan herhangi bir eşyayı bireyselleştirdikleri, başkalarıyla ilgilenmeme, içe dönüklük, bireysellik gibi kişilik belirtileri olduğu tespit edilmiştir. İncelenen hikâyeye kahramanında da bahsedilen tüm travmatik stres bozukluklarının olduğu görülür.

Bu kısa öykü incelemesinde, savaşın hem içinde yaşayanları, hem de geride kalan insanları ne kadar derinden etkileyen bir olgu olduğu, hayatlarını çok olumsuz yönde etkilediği, yuvaların yıkıldığı, çocukların annesiz-babasız kaldığı, ruh hallerinde giderilmesi imkânsız izler bıraktığı ve çok çeşitli travmalara neden olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple makalemizin özellikle savaş sebebi olan kişilerin empati duymalarına vesile olması, savaşları ister istemez yaşamak zorunda kalan kişilere ve özellikle kimsesiz kalmış çocuklara karşı daha duyarlı olunması konusunda insanlığa yararlı olacağını umulmaktadır.

Kaynakça

- Meyer- M. B. (1988). *Borbert Wolfgang, Die Küchenubr, Das Gesamtwerk*. Hamburg: Rowohlt.
- Akyıldız Ercan C. (2012). Flanör Düşünce Arkaik Dönemde ve Media Çağında Aylıklık. Köse, H. *Odysseus ve Yolculuk Mitosu* (Ed). İstanbul: Ayrıntı.
- Akyıldız Ercan, C.(2014). *Cinsiyetin Toplumsal Rol'deki Yeri*. Konya: Çizgi.
- Dökmeci, İ. (2005). *Tıp Sözlüğü*. (2. Baskı). Edirne: Nobel Tıp.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve Psikoloji* (2. Baskı). Ankara: Anı.
- Ergişi, A. (2013). Psikanalitik Bir Çözümleme: Halide Edib Adıvar'ın Handan Romanı. *International Journal of SocialScience*, 6(2), ss. 1737-1747.
- Erkan, S. (2010). Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri'nin Özellikleri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 22, ss. 93-115.
- Freud, S. (2001). *Düşlerin Yorumu I*. (Çev: Kapkın E.). İstanbul: Payel.
- Kaiser, G. R. (1993). *Die deutsche Literatur in Text und Darstellung*. Stuttgart: Reclam.
- Kaya, Ü. (2007). *Alman Kısa Öyküsü, Yazınsal Türler. Uluslararası Sempozyumu Littera Cilt 20*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Moran, B. (2001). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, (21. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Özbek, Y. (2007). *Edebiyat ve Psikanaliz*. Konya: Çizgi.
- Özgül, M. (1962). İkinci Dünya Savaşından Sonra Alman Edebiyatı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarib-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20(1-2).
- Propp, V. (1985). *Masalın Biçimbilimi* (Çev: Rifat M-Firat S.), İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.
- Sarı a, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*. (1. Basım). Ankara: Salkım Söğüt.
- Sarı b. A. (2016). *Kalplerin Yıldızlı Göğü Hölderlin*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Suer, T. (2005). Posttravmatik Stres Bozukluğu, *İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi*, no: 47, İstanbul.
- Şen, C. (2012). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*. Ankara: Divan.
- Wilpert, von G. (1989). *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Alfred Kröner .
- Zmegac, V. (1993). *Kleine Geschichte der Deutschen Literatur*. Frankfurt am Main Hain: Matrix.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

A Psychoanalytic Approach to Wolfgang Borchert's Short Story named of "Kitchen Clock"

In German literature, Wolfgang Borchert who has become well known after Second World War in Trümmerliteratur, Null Stunde as well as Kahlshlagliteratur. He is considered young and famous besides he was one of the most important story writers. His writings generally discussed destroyed houses, broken families, poverty, despair, death, destruction and the dramatic cases of those whose houses and families are affected and cannot return to their homeland after the war. The study will try to examine the psychoanalyse method of the story "Kitchen Time" which involved the cruelty of the war based on the characters in the book. Wolfgang Borchert's stories talk about the moods of the people who have experienced war trauma and survival throughout their lives. Because of neither it was lived emotional dissonance society nor soldiers at that period. The War has affected people all over the country in a negative way and it deeply and unforgettable engraved on survivors lifelong. The authors assumed that the people holding a mirror to society's way of life who are particularly personally experienced the war period. Authors paid penalty for because of don't want wage war and they tackled all pressures and challenges. The Borchert's short story not telling merely his living events experiences, the story shed light on today's world and it tells us psychological moods of people who are live on war with a plain expression. It is telling in story of one people who doesn't have any information about himself and telling the lay claims of kitchen clock after destroying his house in war and it is going to ascertain of hero's subconscious also case history with psychoanalyze method within this scope of speeches.

Keywords: War; short Story; Borchert; Psychoanalysis; Sigmund Freud; Kitchen Clock.

